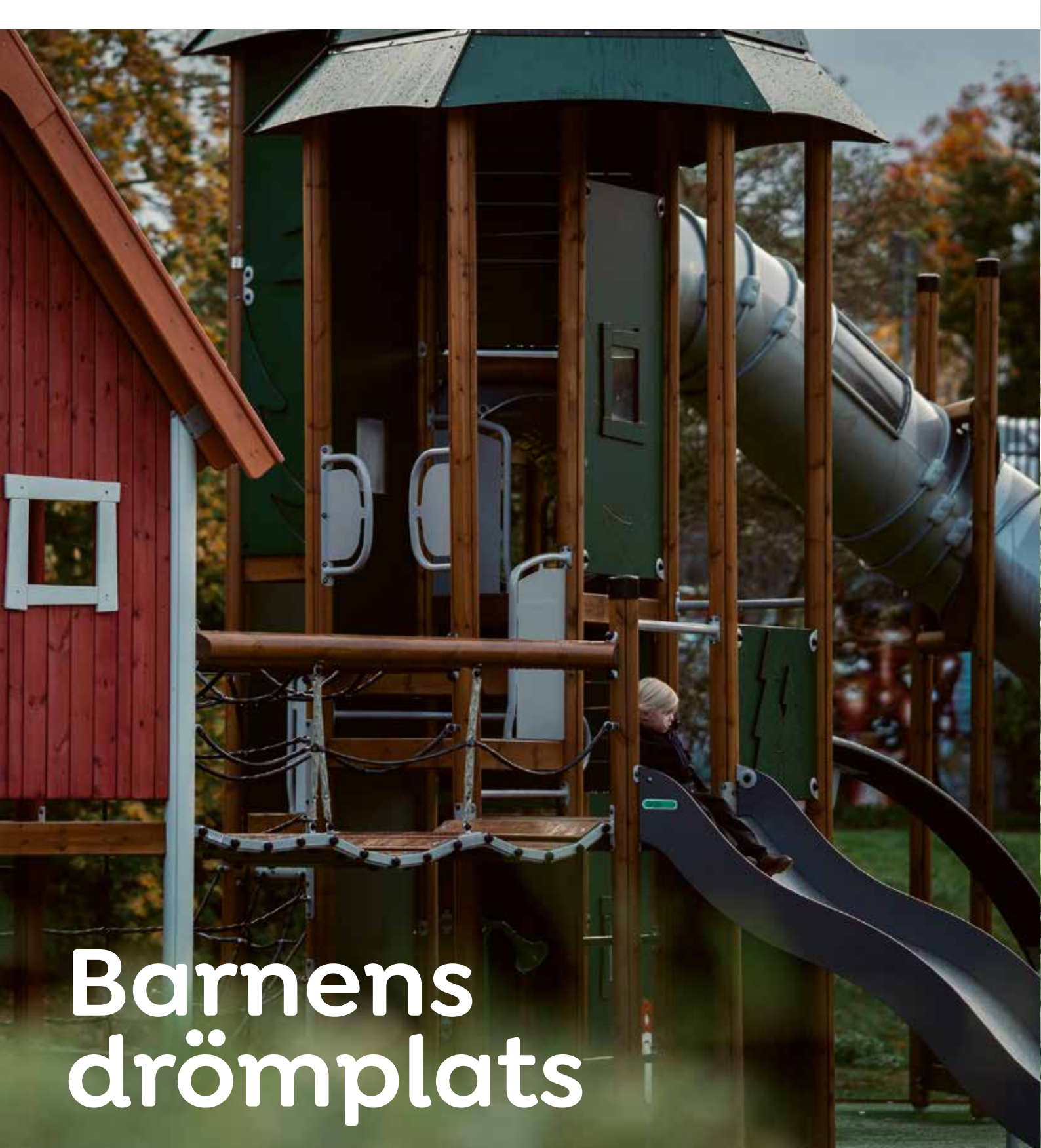

Barnens drömplats

UniPlay - fullt av möjligheter. Ett slott, ett fartyg, en kiosk eller ett flygplan. Med UniPlay kan du skapa spännande miljöer där barnen kan leva och leka sina drömmar fullt ut. Leksystemet är modulärt och du kan välja en standardenhet eller skapa en unik lekställning helt efter dina behov, önskemål och miljö. Vi har produkter för hela lekplatsen och vi hjälper dig gärna från idé till färdig installation.

Vill du veta mer, kontakta kundtjänst på service@hags.se

Varför välja HAGS? Med lång erfarenhet av att skapa triusamma utemiljöer försöker vi alltid att hitta lösningar där form och funktion möts. I samarbeten med skandinaviska formgivare har vi skapat många tidlösa favoriter. Hållbarhet är viktigt för både miljö och plånbok, därför väljer vi material som tål naturens påverkan över tid.

HAGS®

GRÖNA FAKTA

Stadsodling kan bidra till mer hållbara livsmedelssystem

Gröna fakta produceras av Tidningen Utemiljö
i samarbete med branschens experter

Stadsodling kan bidra till mer hållbara livsmedelssystem:

Omställning av mindre och mellanstora städer

Foto: Gertrud Alfiani

Intresset för stadsodling ökar i Sverige. Det man vanligtvis menar med stadsodling är kollektivt organiserad odling i stadsmiljö, till exempel kolonilotter, odlingslotter eller tillsammansodlingar. Här syns en tillsammansodling i Östersund.

Stadsodlingens potential att förändra samhället i en mer hållbar riktning har kommit att betonas allt mer under senare år. Stadsodling anses kunna bidra till en förbättrad miljö, social gemenskap, lokal och småskalig matproduktion och ökad livsmedelsberedskap. I det Formas-finansierade forskningsprojektet *Att ställa om mindre och mellanstora städer till hållbara livsmedelssystem genom stadsodling* har forskare från Mittuniversitetet tittat närmare på varför människor odlar, vilken potential för stadsodling som finns i Sverige, hur stadsodlingen organiseras samt vilka utmaningar som stadsodlingen står inför i dag och i framtiden.

Stadsodling som koncept

På senare år har stadsodlingens potential att förändra samhället i en mer hållbar riktning kommit att betonas allt mer i kommunala strategier och stadsplanering. Stadsodling förväntas bidra till förbättrad miljö, närhet till naturen, social gemenskap, lokal och småskalig matproduktion samt ökad livsmedelsberedskap. Samtidigt ser vi hur allmänhetens intresse för stadsodling ökar. Stadsodling

handlar, som ordet antyder, om att odla i stadsmiljö. Det man vanligtvis menar med stadsodling är kollektivt organiserad odling i stadsmiljö. Det kan till exempel röra sig om kolonilotter, odlingslotter eller tillsammansodlingar. I landets kommuner tolkas dock begreppet stadsodling ofta brett och kan innefatta såväl odling i villaträdgårdar och på balkonger som odlingar i anslutning till äldreboenden och förskolor, småskaliga kommersiella odlingar och odlingar som bedrivs inom ramen för

kommunala arbetsträningsprogram. Odlingar som benämns stadsodlingar kan ligga inne i eller i utkanten av städer – områden som i små och mellanstora svenska städer ofta präglas av jordbruksmark. Var de rumsliga gränserna går för vad som är att betrakta som stadsodling är inte en helt lätt fråga att besvara, men vi har under detta projekt utgått från en bred förståelse i linje med den som ofta används i små och mellanstora kommuner. En sådan förståelse innebär att odlingar både inne i och i utkanten av

staden inkluderas i begreppet. Oavsett om dessa odlingar är belägna centralt i staden eller i utkanten så drivs de ofta av invånare som är bosatta i innerstaden. Stadsodlingsbegreppet, såsom vi använder det, innefattar därmed inte enbart den rumsliga och organisatoriska aspekten, utan också de invånare som vistas på odlingarna.

I Sverige finns odlingar i stadsmiljö i de flesta kommuner runt om i landet. Det är på lokal nivå som ansvaret i huvudsak ligger när det gäller frågor kring stadsodling – framför allt kopplat till området samhällsplanering. De flesta svenska studier om stadsodling som har genomförts har haft fokus på större städer, men i det Formas-finansierade forskningsprojektet *Att ställa om mindre och mellanstora städer till hållbara livsmedelssystem genom stadsodling* har vi riktat in oss på att undersöka potentialen för ökad stadsodling i våra små och mellanstora städer. Fyra städer har studerats: Härnösand, Östersund, Södertälje och Lund. Dessa städer skiljer sig åt i fråga om hur långt de har

kommit i utvecklingen av stadsodling, geografiska förutsättningar och samverkansstrukturer. I projektet har vi studerat stadsodling tvärvetenskapligt och intresserat oss för stadsodling utifrån olika perspektiv. Vi har undersökt följande områden:

- Hur stadsodling förstås i vår samtid och hur en mobilisering kring stadsodling sker.
- Hur aktörer i den kommunala kontexten arbetar med att utveckla stadsodling, liksom hur samverkan mellan odlare, politiker och tjänstepersoner sker samt vilken betydelse detta har för stadsodlingens utveckling.
- Hur individen relaterar till platsen och till odlingen liksom hur stadsodling relaterar till identitetsskapande.
- De geografiska förutsättningarna för ökad stadsodling; vilka förutsättningar finns i form av tillgänglig odlingsbar mark i förhållande till befolkningstätheten, vilka är jordarterna och finns där markföroreningar.

Att studera odling utifrån dessa perspektiv

öppnar för frågor om hur stadsodling beaktas i utvecklingen av städer, hur organisering sker för att utveckla stadsodling lokalt samt hur engagemang i stadsodling påverkar medborgarnas platsanknytning och identitet.

Varför odlar folk?

En av de frågeställningar vi har haft som utgångspunkt i vårt forskningsprojekt är varför människor ägnar sig åt stadsodling och hur en mobilisering kring stadsodling sker. Att odla är en praktik som ofta uppfattas som tidskrävande, samtidigt som en ny rapport från Fritidsodlingens riksförbund (FOR) visar på ett fortsatt intresse för fritidsodling i Sverige. Man kan se det som ett intresse för ekologisk odling och det "äkta" i relation till maten vi äter, men även faktorer som gemenskap, avkoppling och en vilja att närma sig naturen är viktiga. Mobiliseringen kring stadsodling sker idag ofta genom sociala rörelser, där både mer traditionella föreningar och nyare organisationer

Foto: Scheer Sieglinde - stock.adobe.com

I landets kommuner tolkas begreppet stadsodling ofta brett och kan innefatta såväl odling i villaträdgårdar och på balkonger som odlingar i anslutning till äldreboenden och förskolor, småskaliga kommersiella odlingar och odlingar som bedrivs inom ramen för kommunala arbetsträningsprogram.

Foto: Pascal - stock.adobe.com

Den sociala gemenskap som odlingen bidrog till beskrevs som viktig av majoriteten av odlarna som intervjuades. För nyinflyttade blev odlingen en plats – utöver hemmet och kanske arbetsplatsen – som de kunde knyta an till. Det visar på den potential som finns i stadsodling vad gäller platsanknytning och integration

arbetar för att främja den småskaliga odlingen. För att undersöka hur detta sker har vi tittat på hur stadsodling framställs av olika organisationer, exempelvis Koloniträdgårdsförbundet, FOR, Omställningsnätverket och Riksförbundet svensk trädgård. Tre aspekter som lyfts fram av organisationerna är odlingens betydelse för gemenskap, hållbarhet och krisberedskap. Även om dessa organisationer skiljer sig åt så arbetar de alla på olika sätt med kun-

skapsöverföring och rådgivning, och de betonar alla vikten av hållbarhet och av att sprida kunskap om hållbart odlande.

Odling skapar en känsla av mening

Vi har även undersökt individers upplevelse av stadsodlingen. De individer som vi intervjuade inom ramen för projektet angav en mångfald av anledningar till att de börjat med stadsodling. Vi såg dock några åter-

kommande teman, vilka alla på olika vis har att göra med hur odlingen både som plats och aktivitet bidrog till en känsla av mening. Flera av stadsodlarna vi intervjuade lyfte fram tillfredsställelsen av att odla sin egen mat. Vissa upplevde det som en trygghet att bli mer självförsörjande, särskilt som vi på senare år har blivit uppmärksammade på hur kriser såsom pandemier och krig i närområdet kan leda till ett minskat utbud av livsmedel i mataffärerna.

Kolonister beskrev inte sällan sin lott som en oas i staden och många ansåg att odlingen hade en helande kraft; den bidrog till välmående och fungerade rehabiliterande. Odlingscykeln engagerade odlarna året om – under höst och vinter ägnade sig många åt att utvärdera säsongen som varit.

Foto: Katarina Månsson

Andra betonade i stället den positiva känsla det var att se grönsaker och blommor gro, växa och skördas. Till skillnad från arbetet på en arbetsplats som ibland kunde upplevas som komplext och svårt att se det konkreta resultatet av så beskrevs arbetet på odlingen som tydligt och meningsfullt. Odlarna fick följa växternas hela process, och sedan ta del av skörden. Detta upplevdes också skapa en starkare relation till maten vi äter, vilken annars kan kännas diffus med de långa kedjor som präglar dagens livsmedelsindustri.

Odling minskar stress och bidrar till välmående

Det var även vanligt att odlarna beskrev en tillfredsställelse av att komma till odlingen, ”sätta fingrarna i jorden” och i samma stund koppla bort stress och andra vardagliga bestyr. Kolonister beskrev inte sällan sin lott som en ”oas” i staden dit de kunde gå för att odla eller ha en lugn stund. Flera odlare blev märkbart berörda då de fick frågan vad odlingen som plats betydde för dem. Utöver glädjen av att få ägna sig åt sin hobby, upplevde flera att odlingen hade haft en särskild betydelse för dem under svåra tider i livet. Vissa nämnde coronapandemin och känslan av instängdhet och isolering i hemmet och att odlingen

erbjöd en möjlighet att få komma ut och vistas i naturen. Andra nämnde perioder av sjukdom, utbrändhet eller dödsfall i familjen och hur möjligheten att åka till odlingen då hade varit ett ljus i tillvaron och en möjlighet att skingra tankarna. Sammantaget kan man säga att odlingen framställdes ha en helande kraft; den bidrog till välmående och fungerade rehabiliterande.

Oavsett om odlarna lyfte odlingens mer vardagliga betydelse eller hur den varit viktig för dem under svåra tider så var vistelsen i naturen central. Att arbeta med jorden beskrevs ibland ge effekten att man själv också ”jordades” och fick en starkare relation till naturen. Odlingscykeln engagerade odlarna året om; under höst och vinter ägnade sig många åt att utvärdera säsongen som varit och planera inför nästkommande, och under våren ägnade sig många odlare åt att förså växter. Detta gjorde att odlingen bidrog med mening i vardagen året om, och inte bara under de varma månaderna som spenderades på odlingen. Det är dock viktigt att lyfta att odlarna beskrev hur de under vintersäsongen längtade efter att få återvända till odlingen, och att det alltid var förknippat med glädje och lättnad att komma tillbaka till den.

Odling ger platsanknytning

Medan somliga odlare som vi intervjuade hade vistats på odlingen i årtal och såg den som en trygg plats, var andra nytilkomna medlemmar. Vissa var också nyinflyttade på orten. Den sociala gemenskap som odlingen bidrog till beskrevs som viktig av majoriteten av odlarna vi intervjuade, men för nyinflyttade kunde denna aspekt vara extra viktig för att skapa sig ett sammanhang på den nya platsen. Odlingen blev en plats – utöver hemmet och kanske arbetsplatsen – som nyinflyttade odlare kunde knyta an till. Detta visar på den potential som finns i stadsodling vad gäller platsanknytning och integration.

Samtidigt vill vi understryka att även om denna potential finns, så observerade vi också utestängningsmekanismer på de odlingar vi besökte. De regler och normer som omgärdar odlingar – i synnerhet koloniträdgårdar – gjorde att det inte alltid var lätt för odlare att bete sig enligt förväntningarna. Detta resulterade i att vissa odlare sågs som avvikande och stöttes bort. Det faktum att stadsodlingar är platser som existerar i gränslandet mellan det privata och det offentliga ledde till olika tolkningar, där vissa odlare betraktade sina lotter som privat egendom medan andra betraktade

Tabell 1. Befintliga odlings- och kolonilotter samt potentiell mark för stadsodling.

Område	Befintlig yta (odlings- och kolonilotter) per invånare (m ²)	Potentiell yta för stadsodling per invånare (m ²)	Andel av ytan som kan tas i bruk för stadsodling
Härnösand	0,8	327	21%
Lund innerstad	4,9	253	62%
Lund (inklusive Södra Sandby och Dalby)	Data saknas	2979	Södra Sandby 73% Dalby 62%
Södertälje innerstad	0,5	200	21%
Södertälje (inklusive Järna)	Data saknas	1000	Järna 34%
Östersund	1,2	576	24%

Foton: Gertrud Alirani

I små och mellanstora svenska städer ligger odlingarna ofta i utkanten av staden och utgörs av fin jordbruksmark, som här i utkanten av Östersund.

Södertälje hade en liten andel odlingsyta jämfört med övriga städer i studien – endast 0,5 m² per person. Det finns dock betydligt mer mark som skulle kunna användas för stadsodling.

odlingen som allmän plats. Det rådde också olika uppfattningar kring huruvida besök från utomstående var önskvärt eller inte; medan vissa odlare såg det som en självklar del av stadsodlingens karaktär var andra mer missträksamma gentemot utomstående som vistades på odlingen. Stadsodlingens unika karaktär är därmed både grunden till att skapa möten mellan människor, och en källa till konflikt mellan de som engagerar sig i odlingen.

Vi har undersökt hur föreställningar om ett annat sätt att leva sitt liv tar sig uttryck genom att undersöka viljan och motivationen att ägna sig åt självhushållning. Självhushållning kan bestå av många olika saker, men gemensamt är en vilja att producera mer av den egna maten och försöka leva vad man uppfattar vara ett mer hållbart liv. Ofta handlar det också om en form av kritik mot det moderna samhället. Självhushållning kan då ses som en respons

på de ökande ekologiska riskerna och osäkerheterna som präglar vår tid. De moderna, urbana livsstilarna, som en majoritet av befolkningen lever, knyts ofta till just dessa risker. Samtidigt visar vår forskning också på hur människor skapar möjligheter för ett liv präglat av självhushållning och mer hållbara praktiker även i städerna. Stadsodling kan således ses som en viktig strategi för detta, och odling i städerna kan fungera som ett sätt att öka möjligheterna för ett mer hållbart urbant liv.

För att städer ska kunna ställa om till mer hållbara livsmedelssystem genom stadsodling krävs att det finns tillgängliga områden med odlingsbar mark, liksom tillräcklig kunskap om och vilja till odling bland invånarna. För att undersöka potentialen för stadsodling har vi beräknat arealer av befintliga koloni- och odlingslotter, mark som potentiellt kan användas för odling samt potentialen att odla grönsaker i privata trädgårdar i de fyra städerna som studerats i projektet – Härnösand, Lund, Södertälje och Östersund.

Härnösand

Härnösand har en befolkning på 18 604 personer. Staden, som är en hamnstad, ligger vid Ångermanälvens utlopp och en stor del av det centrala tätortsområdet utgörs av vatten. Endast

Foto: Gertrud Alirani

I samtliga kommuner finns det gott om ytor som skulle kunna användas för odling. Det finns alltså goda möjligheter att öka livsmedelsberedskapen i de fyra städerna.

Självhushållning i stad och land

För vissa människor blir intresset för odling till något mer, något som går utöver längtan efter odlingen i sig. Att odla för det egna hushållet kan bli till en del av en längtan efter ett annat sätt att leva sitt liv. Inte minst märks det i populärkulturen, där föreställningar om ett liv på landet kommer fram i tv-program som *Hundra procent bonde* och *Bonde söker fru* och där försök att visa på hur stadens trädgårdar kan förvandlas till stadsbondgårdar visas i programmet *En bondgård mitt i stan*. Ett annat exempel är de tendenser vi ser idag att fler uttrycker en längtan att flytta ut på landet för att där kunna realisera drömmen om ett annat liv.

Foto: Cari - stock.adobe.com

Beräkningar visar att odling i privata trädgårdar i de fyra kommunerna kan tillgodose nästan alla boendes rekommenderade näringsintag av grönsaker. Störst är potentialen i Östersund där storleken på villaträdgårdarna kompenserar för ett mindre gynnsamt odlingsklimat.

Foto: Sara Ekholm

begränsade mängder åkermark finns i staden vilken försvårar nyanläggning av odlingar.

Lund

Med 94 433 invånare i innerstaden är Lund den av de fyra kommuner vi har studerat som har störst befolkning. Den studerade ytan av Lunds innerstad var 41 273 700 m², där betydande mängder lämplig mark för urbant jordbruk finns.

Södertälje

Södertälje har en befolkning på 77 534 personer. Södertälje har en förhållandevis stor yta täckt med tall- och lövskog, men det finns jordbruksmark och andra ytor där det vore möjligt att odla. Arealen åkermark är 2 825 300 m². I Södertälje kommun ligger bland annat Järna (18 731 900 m²) där det finns flera stadsodlingsprojekt. Eftersom Järna är relativt glest befolkat och har stora ytor täckta med vegetation finns så mycket som 800 m² per person där det vore möjligt att anlägga stadsodlingar.

Östersund

Östersund är den till ytan största staden med en yta på 127 236 200 m². Drygt 24% är åker eller mark lämplig för jordbruk och mark med vegetativ täckning samt skog. De områden som är mest lämpade för stadsjordbruk är

åkermark och mark täckt av vegetation, vilket är den näst mest framträdande marktypen i Östersund och motsvarar 31 007 400 m². Eftersom Östersunds befolkning är 53 756 personer finns det 577 m² tillgänglig åkermark per person i nära anslutning till stadskärnan.

Ingen brist på odlingsbar mark

Ytan av befintliga odlings- och kolonilotter per person skiljer sig en del mellan de olika kommunerna vilket illustreras i tabell 1. I Härnösand har varje invånare tillgång till 0,82 m² odlings- eller kolonilott. I Östersund är motsvarande siffra 1,2 m² och i centrala Södertälje 0,5 m². Lund har störst yta per person, 4,9 m², vilket kan härledas till att det i kommunen finns både ett starkt kommunalt och ideellt engagemang för odling.

Inte i någon av kommunerna kan tillgången på tillgängliga ytor för odling anses utgöra något hinder för utökad stadsodling; i samtliga kommuner finns det gott om ytor som skulle kunna användas för odling. Den sammantagna kartläggningen av befintliga koloni- och odlingslotter samt förekomst av tillgänglig mark lämplig för stadsodling visar därmed att det finns goda möjligheter att öka livsmedelsberedskapen genom stadsodling i de fyra städerna. De jordarter som förekommer är av varierande lämplighet för odling, men

inte i någon av städerna är brist på god jordbruksjord ett hinder.

Kommunalägd mark och privata trädgårdar räcker långt för att säkra livsmedelsförsörjningen

Kartläggningen av befintliga odlings- och kolonilotter visar att redan idag används betydande ytor av kommunal mark för stadsodling. Potentialen att utöka dessa ytor är stor avseende tillgång på lämplig kommunalägd mark. Vi har inte kartlagt den potentiella skörden för de befintliga odlings- och kolonilotterna, men en annan studie (ännu ej publicerad) visar att odling i privata trädgårdar i de fyra fallkommunerna kan tillgodose nästan alla boendes rekommenderade näringsintag av grönsaker. Störst är potentialen i Östersund där storleken på villaträdgårdarna kompenserar för ett mindre gynnsamt odlingsklimat. Ökad stadsodling på kommunal mark och i privata trädgårdar kan därmed ge ett signifikant bidrag till den lokala livsmedelsförsörjningen.

Organisation, samverkan och stöd

I de flesta svenska kommuner finns stadsodling i någon form och dess popularitet har ökat på senare år. Koloni- och odlingslotter har tidigare

Det går att bedriva stadsodling även i tätortsnära skogar.

Foto: pikselstock - stock.adobe.com

Här syns en skogsträdgård i ett kolonilottsområde.

Foto: Katarina Giritli Nygren

främst ansetts vara en trevlig fritidsaktivitet och har inom kommunen varit en fråga inom stadsplaneringen och har administrerats av den tekniska förvaltningen. På senare år har dock stadsodling kopplats samman med en rad positiva bidrag till arbetet för hållbar utveckling. Förväntningar finns därför att stadsodling ska bidra till att skapa mötesplatser mellan olika grupper i samhället, öka integrationen, lära barn om odling och hållbarhet, öka välmåendet hos de som odlar, öka den biologiska mångfalden i urbana miljöer och öka kapaciteten för självförsörjning vid krissituationer. I takt med att nya betydelser har lagts till berör stadsodlingen fler av kommunens verksamheter. Tjänstepersoner i kommunen som berörs av stadsodling kan därför vara de som administrerar stadsodlingarna, men även personer som arbetar inom stadsplanering, exploatering, hållbarhetsarbete eller, om odlingen sker i form av skolträdgårdar, utbildning. Stadsodling är därför en gränsöverskridande fråga inom kommunen som kan kräva samordning mellan flera förvaltningar.

Det är vanligt att stadsodling sker med stöd av kommunen som upplåter mark. I vår studie framkom att det i kommunerna finns en formell struktur, i form av avtal som reglerar kommu-

nens respektive odlarnas roller. Det innebär även att det finns en utsedd funktion som administrerar odlingarna. Omfattningen av kommunens engagemang och hur avtalen är utformade varierar dock mellan kommunerna. Vissa kommuner bistår exempelvis med gratis vatten, gödsel eller tillsyn medan andra kommuner överlåter ansvar och kost-

Foto: Sara Ekholm

Odlare i Östersund har experimenterat med olika typer av gödningsmedel och har gjort en förteckning för att se vilken gödning eller kombination av gödningsmedel som är mest effektiv.

nader på odlarna. Att kommunerna har någon som administrerar underlättar överblick och ger möjlighet att kommunisera och föra dialog med odlarna.

Ideella organisationer och privata markägare är viktiga samarbetspartners

Ofta sker odlandet även i samverkan med flera andra samhällsaktörer, exempelvis lokala företag och ideella organisationer, eftersom odlarna utöver behov av mark även kan ha behov av utbildning, stöd för att leda och organisera arbetet och finansiering. I de fyra kommuner vi har undersökt finns en rad olika aktörer som på olika sätt bidrar med stöd till stadsodlingen. Främst handlar det om att upplåta mark där exempelvis bostadsbolag är en viktig aktör. Förutom bostadsbolagen kan även Svenska kyrkan eller jordbruksföretagare äga mark i stadsnära miljöer. Exempelvis finns i en av kommunerna som vi har studerat ett långsiktigt avtal med en lokal jordbrukare om att erbjuda mark för odlingslotter, vilket bidrar till kontinuitet och underlättar långsiktighet för alla parter.

Ideella organisationer kan agera samverkanspartner mellan kommunen och odlarna, genom att fungera som avtalspart gentemot kommunen för att på så vis underlätta odlingsinitiativ så

På en kolonilott i Östersund hade en odlare över 60 olika nyttoväxter.

Foto: Sara Ekholm

En småskalig kommersiell odling är Nibble handelsträdgård i Järna. Den drivs av ett odlingskooperativ tillsammans med Nibblestiftelsen och Järna naturbruksgymnasium. Det som odlas säljs tillsammans med en hel del andra lokalproducerade produkter i Nibbles egen gårdsbutik samt till restauranger och storkök i närområdet.

Foto: Emelie Pilflod Larsson

att odlarna själva inte behöver bilda en egen förening. I en av kommunerna har till exempel Hushållningssällskapet agerat avtalstecknare för tillsammansodlingar i relation till kommunen vilket underlättar uppstart av odlingar. Andra exempel är ideella organisationer som har bistått med utbildning vid uppstart av nya odlingar och stöd över tid genom exempelvis administrativt stöd och utbildning via studieförbund.

Samverkan med dessa aktörer har ofta en mer informell karaktär och sker främst mellan odlarna och varje enskild aktör. Här finns potential att utveckla arbetet med stadsodlingar genom att skapa mer formella strukturer lokalt och utnyttja den kompetens och det engagemang som finns hos de olika aktörerna. Att skapa mer etablerade strukturer för samverkan skulle exempelvis kunna underlätta samordning av resurser.

Resurser och organisationsstrukturer behövs

I Sverige är den vanligaste formen av stadsodling att ha kolonilotter eller odlingslotter där varje odlare har en egen yta för odling. Tillsammansodlingar bygger på idén om att odla på en gemensam yta och innebär en mer kollektiv form av odling. Oavsett odlingsform behöver odlarna tillgång till vatten och därutöver kan det be-

hövas gemensamma redskap, utrymme för förvaring, avfallshantering, gödsel och liknande. Det behövs därför regler för odlandet och någon form av administration. Oftast skrivs avtal för ett år i taget med kommunen eller markägaren och där regleras vilket ansvar respektive part har.

Det kan variera hur odlingarna är organiserade och hur samverkan med externa parter sker. Det är vanligt att odlarna bildar en förening vilket kan underlätta kontakt med externa parter och vid sökandet av finansiering. I vissa kommuner ansvarar odlarföreningen för att skriva avtal med varje enskild odlare samt se till att odlarna följer reglerna. I andra kommuner är det kommunen själv som tar detta ansvar. Det finns både för- och nackdelar med att överlåta mer eller mindre ansvar till odlarna. Om kommunen tar större ansvar kan det minska den administrativa bördan för en odlarförening. Samtidigt blir föreningen beroende av att kommunen snabbt vidtar åtgärder om en odlare exempelvis missköter sig.

Utmaningar för dagens stadsodlingar

Det finns förutsättningar som kan exkludera vissa grupper från odling. Att köpa en kolonilott kräver ofta en större ekonomisk insats, eftersom den

som övertar en kolonilott även behöver köpa stugan som står på lotten. Det kan handla om stora summor, något som inte alla har råd med. De flesta odlingsområden är också placerade i utkanten av staden vilket kan begränsa tillgängligheten för de som inte har bil.

Vi vet från tidigare studier att en annan utmaning för stadsodlingar är att de ofta ses som temporära, vilket bekräftas i vår studie. Odlingarna får ofta flytta på sig när andra mer ekonomiskt lönsamma verksamheter blir aktuella på platsen. Många av de som vi har intervjuat framhåller vikten av att få odla på mark med god jord och att ha möjlighet att förbättra jordstrukturen över tid. Långsiktighet är därför viktigt för att möjliggöra goda odlingsförutsättningar vilket kan komma i konflikt med markägarnas syn på odlingarna som temporära eller flyttbara.

Stadsodlingens framtid

De flesta som vill ha en odlingslott vänder sig till kommunen och i alla fyra kommunerna vi studerade var det kö för att få en egen lott. Att skapa nya platser för odling bygger oftast på engagemang och initiativ från en grupp medborgare

Foton: Katarina Giritli Nygren

I Härnösand finns en gemensam matkällare och ett växthus för odlarna. Vilka faciliteter som finns på odlingarna varierar mycket – både mellan odlingar i samma stad och mellan städer.

som vill starta en odling. Vi har sett exempel på sådana initiativ även om de verkar vara få. Det har då handlat om en mindre grupp engagerade som med hjälp av nätverk (såsom kontakter i kommunen, ideella organisationer, utbildningssamordnare eller jordbrukare) tagit initiativ till en ny odlingsplats, ordnat finansiering och etablerat en organisation för odlandet.

Det svåraste verkar vara att få tag i platser att odla på. Från kommunernas sida har vi förstått att det kan vara problematiskt att frigöra ytor för odling. Det finns en stark konkurrens om mark idag, och det verkar gälla även mindre och mellanstora städer. Det ska dessutom vara ytor som är lämpliga för odling och tillgängliga för de som ska odla. Att kontakta en privat markägare kan därför vara ett alternativ. I de flesta fall ligger de urbana odlingarna i utkanten av staden där det är lättare att finna sådana platser. Att befinna sig i utkanten kan dock utgöra ett hinder eftersom inte alla har tillgång till en bil, och att frakta redskap eller skörd är inte alltid möjligt via kollektivtrafiken eller med cykel.

Kommunalt stöd och tydliga målsättningar behövs...

Från tidigare studier vet vi att det ofta behövs olika former av externt stöd till odlingar, inte enbart under etablerings-

fasen utan också över tid. Frågan om odlingsplatser hamnar ofta i konflikt i relation till stadens utveckling där många olika målsättningar ska uppnås. Därför är det viktigt att stadsodling inte bara ses som en administrativ utan också som en strategisk fråga. Det tydliggör betydelsen av intern samordning inom kommunen, exempelvis mellan förvaltningen där administration av odlingarna sker och förvaltningen som hanterar stadsutveckling och exploatering.

Det krävs även en politisk vilja som konkret handlar om formellt angivna målsättningar för stadsodlingens utveckling. Om det finns formella målsättningar för stadsodling får frågan en tydligare prioritering. Den riskerar annars att nedprioriteras till förmån för andra hänsyn i planeringsprocessen. Genom att inkludera mål i övergripande policydokument får tjänstepersoner som arbetar med frågorna möjlighet att delta i processer med ett tydligare mandat och legitimitet. Det gäller både i ett övergripande strategiskt arbete för att samordna aktörer inom kommunen och i ett tidigt skede i planeringsprocessen. Att inkludera odlarna och väga in deras önskemål i stadsutvecklingsprocesser kan också vara ett sätt att bidra till ökad långsiktighet.

...men även välorganiserade föreningar

Även odlarnas interna organisering har betydelse för att en odlingsplats ska bestå över tid. Att upprätthålla engagemanget har visat sig vara en av de största utmaningarna. Om stort ansvar vilar på odlarna krävs en hel del arbete för att driva odlandet över tid. Det handlar om att upprätthålla regler, agera representant för odlarna gentemot exempelvis kommunen, ordna städdagar, utbilda och söka medel för exempelvis underhåll eller förbättringar som behöver göras. Det är ofta en mindre grupp som är drivande till att starta en odling och att sköta den över tid, vilket kan bli sårbart om en eller flera väljer att dra sig ur. Ofta är det äldre som ingår i gruppen, och flera beskriver att även om intresset för odlingslotter har ökat har det blivit allt svårare att få in nya som vill engagera sig i den administrativa delen. Samtidigt finns en förväntan från kommunerna om att odlarna ska bilda förening och ta mer ansvar för en långsiktig skötsel.

I två av kommunerna framkom också att när stadsodling förbinds med kommersiella intressen och småföretagsamhet riskerar konkurrens att uppstå, som kan försvåra samverkan mellan olika aktörer.

Slutsatser

Sammantaget visar vår studie att en mycket större andel av vår mat skulle kunna odlas i staden. Här bör även stadens villaträdgårdar räknas in, då det är en liten andel av dessa som används för livsmedelsodling idag och det finns stor potential att öka

denna andel och därmed förbättra den lokala självförsörjningsgraden. Det finns många positiva bieffekter av stadsodling, men för att stadsodlingens potential för en ökad hållbarhet i små och mellanstora städer ska realiseras är medborgarnas långsiktiga engagemang en förutsättning. Det krävs även tjänstepersoner som

har tid och resurser att administrera stadsodlingarna och framför allt ges möjlighet att agera proaktivt för att etablera odlingar. Detta innebär legitimitet och möjlighet att inte bara samordna berörda enheter inom kommunen, utan också involvera odlarna och andra relevanta samhällsaktörer i processen.

Läs mer:

- Alirani G, Ekholm E, Giritli Nygren K, Haller H, Montelius E, Pilflod Larsson E, 2024. *Ökad hållbarhet genom stadsodling. Motiv, mobilisering och samverkan*. RCR-rapport, Risk and Crisis Research Center, Mittuniversitetet.
- Backa A, 2018. Den gröna drömmen: *Självhushållning, mening, motstånd*. Budkavlen 97, 111-137. <https://doi.org/10.37447/bk.90629>
- Björkman L, 2024. *Fritidsodlingens omfattning i Sverige 2024*. Odlingsrapporten. Fritidsodlingens riksorganisation.
- Molenveld A, Voorberg W, Van Burren A, Hagen L, 2021. *A qualitative comparative analysis of collaborative governance structures as applied in urban gardens*. Public Management Review 23 (11), 1683–1704.
- Montelius E, 2024. *Growing Utopia: undoing risk through self-sufficiency and urban gardening?* Journal of Risk Research, 1-13. <https://doi.org/10.1080/13669877.2023.2299840>
- Reis K, 2013. *Food for thought: The governance of garden networks for building local food security and community-based disaster resilience*. PhD-dissertation, Griffith University, Brisbane.
- Sandström E, 2022. *Resurgent back-to-the-land and the cultivation of a renewed countryside*. Sociologica Ruralis 63 (3), 1-20.
- Wallinder Y, 2024. *Urban gardens as inclusive green living rooms? Gardening activities in Gothenburg, across and within social divides*. Journal of Organizational Ethnography. <https://doi.org/10.1108/JOE-10-2023-0057>
- Pilflod Larsson E, Giritli Nygren K, 2024. *Cultivating thirdspace: Community, conflict and place in Swedish allotment gardens*. Landscape and Urban Planning 243 (1), 104959.

Detta nummer av gröna fakta är skrivet av:

Katarina Giritli Nygren är professor och forskar och undervisar i sociologi. En stor del av forskningen rör frågor relaterade till hållbart samhällsbyggande. Hon är också projektledare för *Att ställa om mindre och mellanstora städer till hållbara livsmedelssystem genom stadsodling*.

Gertrud Alirani är lektor i statsvetenskap. Hon forskar och undervisar i frågor som rör genomförande av politiska beslut på främst lokal nivå, och specifikt miljö- och klimatpolitik samt krisberedskap.

Emelie Pilflod Larsson är lektor och forskar och undervisar i sociologi. Hennes forskning fokuserar på matsäkerhet och lokal matförsörjning.

Henrik Haller är lektor och forskar och undervisar inom ekoteknik och miljövetenskap. Han har mångårig erfarenhet av hållbar odling.

Elin Montelius är lektor i sociologi och forskar om risker och kriser, och hur människor på olika sätt förstår och skapar en beredskap för att hantera dessa.

Sara Ekholm är doktor i sociologi. Hon forskar om omsorgsoro i förhållande till klimatförändringar och föräldraskap samt vilka konsekvenser det får för praktisk handling. Alla är verksamma vid Mittuniversitetet.